

Davvisámegiela *-ráigge* – substantiiva, advearba, postposišuvdna vai kásus?

JUSSI YLIKOSKI

UiT Norgga árkatalaš universitehta

Artihkal guorahallá davvisámegiela morfema (-)ráigge morfologiija, syntávssa ja semantihka earenoamážit dálá čállingielas. Sátnehámit nugo *uksaráigge* ja *bálggesráigge* leat dán rádjai analyserejuvvon sihke goallossubstantiivan ja advearban, muhto eanáš báhcán vuđolaš dutkama haga. Viiddes empiralaš dutkanmateriála čájeha, ahte *-ráigge*-loahppasaš sátnehámiin leat iešgudetlágan merrosat mat leat prototiippalaš, normála substantiivvaid merrosat, muhto daid illá sáhtta atnit substantiivva *ráigi* dahje makkárga advearbbaid mearusin. Davvisámegiela *-ráigge*-hámiid morfosyntákssa ja semantihkka laktásit kásusiidda ja eandalitge báikekásusiidda, man vuodul omd. ráhkadusa *dan min boares jođáhatráigge* sáhtta álkimusat dulkot nomengihppun, mas substantiiva *jođáhat* lea ng. prolatiivva kásushámis, man geažusin *-ráigge* sáhtta várrugasat gohčodit. Prolatiivvalaš *-ráigge* almmuha lihcadeami *BÁLGÁ* seamma láhkai go lokatiiva almmuha *BÁIKKI* ja *GÁLDU* (*dan min boares jođáhagas*) dahje illatiiva *HÁLTTI* (*dan min boares jođáhahkii*).

Fáddásánit: advearbbat, báikekásusat, davvisámegiella, goallossánit, prolatiiva

1. Álggahus

Davvisámegielas ja buot eará urálalaš gielain gávdnojit sihke kásusat ja adposišuvnnat, maiguin lea vejolaš mitalit earret eará dan birra, gos vearbbaid govvidan doaimmat ja dagut dáhpáhuvvet. Dábálamos báikemerrosat almmuhit *BÁIKKIID* gos entitehtat leat, *GÁLDUID* mat leat daid vuolggasajit, ja *HÁLTTIID* gosa dat mannet dahje bohtet. Dasa lassin lea njealját guovddáš lokála semantihkalaš rolla, man sáhttit Sammallahti (2005: 47) láhkai gohčodit *BÁLGGISIN*, man son meroštallá sániiguin «eksplisihtalaš dahje implisihtalaš entitehta jođáhat». Čuovvovaš ovdamearkkain lihcadeami *BÁLGGIS* dahjege *JOĐÁHAT* lea 'duot din ođđa ukša mii duoppe oidno':

- (1) a. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssas mii duoppe oidno.*
- b. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssa čađa mii duoppe oidno.*
- c. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uksaráigge mii duoppe oidno.*

Cealkagis (1a) oaidnit lokatiivahámi *uvssas*, man mearkašupmi soaitá laktásit gáldu almmuheapmái (vrd. *livkkihii duon lanjas*). Cealkagis (1b) uvssa rolla BÁLGGISIN ii leat merkejuvvon kásusiin muhto postposišuvnnain *čáđa*. Cealkagis (1c) ges seammalágan BÁLGÁ mearkašupmi bohtá ovdan sátnehámis *uksaráigge*, muhto giellaoahpain lea váttis gávdnat dieđuid das, mii hámiid dat lea.

Dán artihkkala ulbmilin lea guorahallat, mii *uksaráigge* lea ja gosa dat gullá sámegeiela vuogádagas dahje giellaoahpain ja sátnegirjjiin mat dan vuogádaga galget govvidit. Oanehis vástáduš lea dat, ahte muhtumat leat gohčodan *uksaráigge* goallossátnin (substantiivan) ja muhtumat ges advearban, muhto *-ráigge* elemeantta sáhtášii unnimustá seamma bures muhtumin atnit dihtolágan postposišuvdnan, ja vel lunddoleappot dan sáhtášii gohčodit kásusgeažusin. Vuollelis bohtá ovdan, ahte guhkit vástáduš ii dattetge leat ná oktageardán.

Kapihtalis 2 govvidan oanehaččat morfema *-ráigge* dutkanhistorjjá. Kapihtalis 3 guorahalan dasto dán morfema iešvuodaid sihke morfologiija (3.1), syntávssa (3.2) ja oanehaččat maid semantihka (3.3) geahččanguovlluin. Kapihtalis 4 ovdanbuvttán čoahkkáigeasu ja digaštalan *-ráigge*-morfema mearkašumi sámegeiela dutkiide ja geavaheddjiide. Artihkal lea árbevirolaš giellaoahpalaš deskrišuvdnii gullevaš empiralaš guorahallan, man váldomateriálan lea dálá čál-lingiella iešgudetlágan teakstašlájain. Teorehtalaš vuodđun lea ng. vuodđogiella-oahppateoriija, mainna oaivvildan dan seamma lahkonanvuogi, man earret eará Helander (2001) lea válljen vuodđun iežas konstoškeahtes dutkamuššii sámegeiela illatiivva geavaheami birra, ja nie lea joatkán árbevieru, man mielde sámegeiela kásusat ja daid funkšuvnnat leat áddehahtti láchkai govviduvvon juo 1700-logu rájes (gč. Helander 2001: 11–21). Nuppiid sániiguin maiddái dán artihkkala guovddáš mihttomearrin lea «iskat dievasmahttit gova mii vuosttas sámegeiela dutkanbarggu rájes ain lea ja orru álelassii bissumin dievasmeahttumin» (Helander 2001: 9), ja guorahallama bálga lea dihkádán konkrehta, autenttalaš dutkanmateriála dan sadjái go makkárga dihto formála teorijja gárvves vástádušaidisguin (vuodđogiellaoahppateoriija birra dárkileappot omd. Ylikoski 2009: 21–22; 2014: 51–52).¹

1 Giittán Lene Antonsena, Nils Øivind Helandera, Laura Janda ja Kjell Kemi mávssolaš fuomášumiin maid lean ožžon dán artihkkala čáledettiin. Buot ovdamearkkat leat originála hámis iešgudetlágan čállinmeatáhusaiguin, maid in leat divvon.

2. Dutkama duogáš ja ulbmilat

Dat geat máhttet sámegiela oidnet ahte *uksaráigge* sisttisdoallá substantiivva *uksa* lassin juoidá mii buktá millii substantiivva *ráigi*. Diehtit maid ahte uksii gullá muhtunlágan ráigi. Giellaoahpalaš dieđuid vuodul diehtit dasa lassin dan, ahte substantiivva *ráigi* genitiiva-akkusatiiva lea *ráiggi*, allegrohámis *ráigge*. Ja de vel diehtit, ahte genitiiva-akkusatiiva ii leat dušše oamasteaddji ja patieanttaid dahje objeavttaid kásus, muhto dainna sáhtta maid almmuhit BÁLGÁ (2a) – sullii seamma lálkai go postposišuvnnain *mielde* cealkagis (2b) ja fas elemeanttain *-ráigge* cealkagis (2c).

- (2) a. *Álki han dohko lea vázzit dan boares bálgá man leat álo dovdan.*
 b. *Álki han dohko lea vázzit dan boares bálgá mielde man leat álo dovdan.*
 c. *Álki han dohko lea vázzit dan boares bálggesráigge man leat álo dovdan.*

Dán čállošis in vuogo olusge dasa, goas galgat dahje sáhttit almmuhit BÁLGÁ lokatiivvain (*vázzen uvssas/?bálgás*) ja goas fas genitiiva-akkusatiivvain (*vázzen bálgá/*uvssa*) inge dasa mo galgat válljet postposišuvnnaid *čáda* (1b), *mielde* (2b) dahje ovdamearkka dihte *bokte* gaskkas; daid gažaldagaid leat juo buori muddui guorahallan earret eará Bartens (1972; 1978), Nickel ja Sammallahti (2011: 409–414) ja Antonsen ja earát (2012).² Dán čállošis baicce guorahalan dan, mii fenomenaid lea elemeanta *-ráigge*, mii heive sámegiel cealkagiidda sihke dalle go BÁLGGISIN lea *uksa* (1c) mas duođaid lea *uksaráigi*, muhto maiddá dalle go BÁLGGISIN lea duohta *bálggis* (2c) mas eai leat ráiggit.

Ođđasamos ja viidásamos dálá davvisámegiela deskripšuvnnat leat Sammallahti ja Nickela (2006) *Sámi-duiskka sátnegirji* ja seamma guokta *Nordsamisk grammatikk* (Nickel & Sammallahti 2011) maid vuodđun leat sudno ovddit sátnegirjijt ja giellaoahpat. Sátnegirjjisteaskka soai eaba namut aiddo sátnehámiid *uksaráigge* (1c) dahje *bálggesráigge* (2c), muhto muhtun eará hámit nugo *geaidnoráigge* 'die Straße entlang' ja *čottaráigge* 'durch die Kehle; durch den Rachen' namuhuvvojit advearban. Hápmi *johkaráigge* 'den Fluss entlang' ges namuhuvvo substantiivva *johkaráigi* 'Flussbett' vuolde. Seamma girjjiis lea maiddá ohcansátni *-ráigge*, *-rái*, man soai maid gohčodeaba advearban, duiskkagiel jorgalusain

2 Sámegiela hálliid gaskkas leat diedus dialektála ja idiolektála erohusat. Mángasiid gielladovddu *mielde* omd. *gihppu uvssa čáda* (1b) ii heive dalle jus lea sáhka *uvssas* mii lea *rabas*, muhto earáid mielas diekkárge molssaeaktu lea áinnas vejolaš (vrd. Friis 1856: 198; sitáhtta vuollelis).

(*hin*)*durch, entlang*. Ođđa giellaoahppagirjji árbevirolaš osiin olles morfema ii oro namuhuvvon gostege, muhto giellaoahpa funktionála cealkkaoahppa sist-tisdoallá mánggaid ovdamearkkaid, main *bálggesráigge* ja *johkaráigge* oidnojit iešgudetlágan lihkadanvearbbaid mearusin (ng. bálggesprojektionálan ja bálggesstatutiivan) ja *láseráigge* vearbbaid *oaidnit*, *geahčastit* ja *báhčit* mearusin (Nickel & Sammallahti 2011: 373, 409–411, 413–414, 503; gč. maid Sammallahti 2005: 47, 54, 103–104, 107, 191):

(3) *Máhtte vázzá bálggesráigge*. (Nickel & Sammallahti 2011: 373)

(4) *Máhtte oinnii Máreha láseráigge*. (Nickel & Sammallahti 2011: 410)

Maiddái dán giellaoahpas boahťa eahpenjuolgga ovdan, ahte *-ráigge*-hámit leat čállí guoktá mielde advearbbat, vaikko báhcá muhtun muddui eahpečielggasin, leatgo ovdamearkka dihte cealkagiid (3–4) advearban *bálggesráigge* ja *láseráigge* vai dušše *-ráigge*, nu mo sudno sátnegirječilgehus maid geažida.

Ovdal go geahčastit dutkanfáttá boarráset gálduide, lea buorre fuobmát ahte sullasaš ráhkadusat gávdnojit maiddái eará sámeielain. Máttasáme giela rájes gitta anárašgillii ja muhtun muddui maid nuortalii gávdnojit uhcit eanet seammasullasaš hámit nugo mat anárašgiela *uksárääigi* ja *pálgisráääigi* ja julevsáme giela *uksarájge* ja *bálgesrájge*, mat leat govviduvvon juo 1800-logu rájes, vaikko vel dárkilet analysa haga (gč. Bartens 1972: 50, 53; 1978: 14–15, 18–20; Ylikoski 2015). Maiddái davvisáme giela *-ráigge* lea váldon vuhtii juo Friisa (1856) giellaoahpas, ja manjelis Nielsena (1926: 297, 315; 1932–1962 s.v. *rai'ge*, *-rai*) sátnegirjjiis ja giellaoahpas, muhto dalle ii leat leamaš sáhka advearbbaid muhto baicce goallos-substantiivvaid birra.

Friisa (1856) ja Nielsena (1912) háliidan dáikko siteret njuolggositáhtaguin čájehan dihte seammás lohkkiiide, man vuđolaš, áddehahtti ja ain relevánta dieđut leat dávjá gávdnamis dološ dutkamušain – maiddái dakkár fáttáid birra maidda manjit dutkit eai leat šat giddden seammalágan fuomášumi, vaikko giela fenomenat daninassii leat seilon otná beaivvi rádjai. Vaikko Friisa ortografija lea dan mađe eahpedárkil ahte son ii earuhan dálá *ráigi*, *ráiggi* ja *ráigge* mat buot čállojuvvojedje <*rajge*>, de vuollelis (kapihttalis 3.2) oaidnit, ahte su dološ ovdamearkkat addet sáme giela birra maiddái dakkár dieđuid maid manjit giellaoahpat eai leat šat muitalan:

-*rajge*, Hul, bruges i Sammensætning i Betydningen **igjennem**, f. Ex. *ufsa-rajge*, igjennem Døren; *njalbme-rajge ja njudne-rajge*, igjennem Næsen og Munden. (Friis 1856: 136.)

Anm. Naar Talen er om en **Aabning** eller deslige, bruges Substantivet *rajge* (Hul) i Sammensætning med et andet Substantiv i Betydningen: **igjennem**, f. Ex. *Gæččat lasa-rajge*, se igjennem Vinduet, d. e. det aabne Vindu (*lasa čáda*, igjennem Vinduet, Ruderne). *Son hojgadii su ufsa-rajge olgus*, han stødte ham ud igjennem Døren (*uvsa čáda*, tværs igjennem selve Døren). *Várrá golgai njudne-rajge ja njalbme-rajge* (Sprogpr. Pag. 53). *Manai vuölas dam lække-rajge*. *Dat manai boasto čodda-rajge*, det gik i Vrangstruben (Sprogpr. Pag. 62). (Friis 1856: 198.)

Et andet omraade hvor lappisk viser en eiendommelig bruk av ordsammensætning, er adverbielle bestemmelser som paa norsk uttrykkes ved en præposition med sin styrelse. Oftest blir jo saadanne, hvor ikke en av de to lokalkasus kan brukes, uttrykt ved substantiv + postposition eller præposition + substantiv, i begge tilfælde to ord; men hvor det er tale om veiretningen, optrær ofte sammensatte ord, med sidste led i akkusativ, som almindelig er til at betegne «langsmed» o. lign.: *jokká-raigë* «elveveien» (*rai 'ge*, akkusativ *raige* «hul»), *gad' dë-gúorá* «langs bredden» (*guorrá*, akk. *gúorá* «kant, rand»). (Nielsen 1912: 4–5.)

Nu mo badjelis oaidnit, maiddái Nielsen lea juo áigá imaštallan dan, ahte sáme-gielas gávdno báikekásusiid ja adposišuvdnagihpuid lassin vel okta sullasaš giellaoahpalaš dadjanvuohki dalle go lea sáhká lihkađeami BÁLGAID birra: substantiivvaid *ráigi* ja *guorra* akkusatiivahámiiguin ráhkaduvvon goallossániit nugo *johkaráigge* ja *gáddeguora*.³ Sullii seamma fuomášumi son lea maid geardduhan sihke iežas giellaoahpas ja sátnegirjjis (Nielsen 1926: 297, 315; 1932–1962 s.v. *rai 'ge*), muhto dušše fal ovttaskas sátnehámiid perspektiivvas ja oanehis ovdamearkacealkagiiguin. Sátnegirjjistis Nielsen maid namuha, ahte allegrohámi -*ráigge* lassin gávdno vel oanehit variánta -*rái*, mii muitala ahte elemeanta lea juo áigá gáidan viehka guhkás álgoálgosaš *ráigi*-substantiivvas.

3 Buot ovddit čállinvuogit leat dán čállosa ovdamearkkain moderniserejuvvon sáme-gielaid dálá čállinvugiide.

Earenoamážit semantihka perspektiivvas sámegiela *-ráigge*-hámiid lea guorahallan Bartens (1972: 50, 53; 1978: 15, 18–20) iežas dutkamušain, main son govvida mo *bálggesráigge* ja sullasaš hámit maiddái eará sámegielain dievasmahttet báikeadverbiálaid vuogádaga. Elemeantta *-ráigge* semantihkalaš funkšuvnnaid son govvida tearpmain *prolatiiva*, mii muđui lea sámegiela dutkamušain várrejuvvon pronominála advearbaaide nugo *dakko* ja *gokko*, ja giellahistorjjálaš sivaidda geažil maid sániide nugo *ihkku* ja *čakčat* (omd. Korhonen 1981: 230–231). Mánngga urálalaš ja earáge giela dutkanárbevierus *prolatiiva* čujuha aiddo báikekásusiidda maid váldofunkšuvnnaid lea mitalit ahte vuodđosániid nugo *uksa* (1c) ja *bálggis* (2c) refereanttat leat lihkaideami BÁLGÁT. Bartens, nu mo Nielsen su ovdal, analysere *-ráigge*-hámiid genitiiva-akkusatiivan.⁴

Davvisámegiela *-ráigge*-hámiid lea maid oanehaččat namuhan Ylikoski (2009: 198–199) gii lea giddden fuomášumi cealkaga (5) morfosyntáksii ja semantihkkii:

(5) *Cokka báddegeaži uhca ráigeráigge.*

Sátnehápmi *ráigeráigge* sisttisdoallá sihke albma substantiivva *ráigi* ja prolatiivvalaš elemeantta *-ráigge*, ja dán dihte orru čielggas, ahte dáid osiid funkšuvnnaid leat ollásit sierranan nubbi nuppis. Hámi *ráigeráigge* oktavuodas lea vel buorre fuobmát ovttá unna detáljjaža Nielsena sátnegirjjis: Son namuha oanehaččat, ahte *-ráigge*-ráhkadusain leat mánnggaidlogu vástagat, maid hápmi lea *-ráiggiid* (omd. *luoddaráiggiid* 'langs sporene'), muhto dalle go lea sáhka albma ráiggiid birra, *ráigeráigge*-hámi vástta mánnggaidlogus lea postposišuvdnagihppu *ráiggiid ráigge*:

4 Rievtti mielde Nielsen ja Bartens govvideaba davvisámegiela buot-sámi perspektiivvas ja geahččaleaba juohkit genitiiva-akkusatiivva ruovttoluotta genitiivan ja akkusatiivan. Nielsen (1912: 4–5) analysere *johkaráigge*-hámi akkusatiivan, muhto manjelis (1926: 315; 1932–1962 s.v. *rai* 'ge, -rai) genitiivan, ja dan dahká maid Bartens (1972: 50, 53), vaikko ovdamearkka (2a) *bálgá*-lágan prolatiiva merrosiid son analysere akkusatiivan (Bartens 1972: 42, 44). Maiddáni Nickel (1994: 421) namuha sihke cealkagiid (i) ja (ii) ovdamearkan genitiivva prolatiivvalaš funkšuvnnain:

- (i) *Dat bođii dán geainnu.*
- (ii) *Dat bođii ráigeráigge bajás.*

Dasgo dálá davvisámegielas substantiivvaid genitiiva ja akkusatiiva leat morfologalaččat ideanttalaččat, in geahččal vuodjut dán problematihkkii dán čállois, mii giedahallá dušše davvisámegiela synkronalaš geahččanguovllus. Nickel guovttos Sammallahtiin (2011: 311) baicce namuheaba seamma oktavuodas dušše cealkaga (i), ja *-ráigge*-hámit giedahallojit eará sajiin implisihtalaččat advearban.

(6) *De coggá gieškkaid daid ráiggiid ráigge.* (Nielsen 1932–1962 s.v. *rai'ge, -rai*)

Mañit dutkit eai leat gohčodan *ráigge* postposišuvdnan, muhto dát geahččanguovlu lea ain relevánta earret eará danin go dákkár postposišuvnnat vuhttojtit maiddá eará birrasiin (gč. kapihttala 3).

Ođđasamos *-ráigge*-hámiide guoskevaš dutkamušain sáhhtá namuhit artihkalčállu nuppi čállosa, mii gieđahallá mátta- ja julevsámegeiela sullasaš sátnehámiid (omd. *baalkaraejkiem/baalkaraejkien, bálgesrájge*) sihke diakronalaš ja synkronalaš geahččanguovlluin ja sisttisoallá maid viidát geahčastaga dasa mo sámegeielaid dutkit leat gieđahallan dákkár hámiid (Ylikoski 2015). Vaikko dákkár hámiid oktaslaš vuodđu lea šaddadan viehka seammalágan ráhkadusaid mángga dálá sámegeillii, de daid gaskkas leat áinnas maiddá ollu erohusat maid ii leat álki govvidit ovttá oanehis dutkamušas. Dan dihte dán artihkkala ulbmilin lea buktit ovdan synkronalaš deskripšuvnna davvisámegeiela *-ráigge*-hámiid geavahanvugiin. Mañimuš čuođi jagi giellaoahpaid ovdamearkkat leat oalle homogenat ja ovttageardánat, muhto earenoamážit davvisámegeiela olis sáhhtit gávdnat ja guorahallat geiela riggodaga stuorra ja mánggabealat dutkanmateriála vuodul, ja dákkár empiralaš dutkama bohtosat sáhhtet doaivvu mielde fállat ođđa geahččanguovlluid maiddá eará sámegeielaid dutkamii.

3. Morfema *-ráigge* morfologijja, syntávssa ja semantihka geahččanguovlluin

Ráhkadusat nugo *bálgesráigge* leat dán rádjai dulkojuvvon goallossubstantiivan, advearban ja *ráiggiid ráigge* (6) maiddá postposišuvdnagihppun. Oktage ovddit dutki ii oro gohčodan *-ráigge* kásusgeažusin, muhto aiddo dákkár molssaeavttu válddán čuovvovaš kapihttaliin iežan bargohypotesan, vaikko dát leage dušše okta geahččanguovlu čulbmii masa ii oro gávdnomin loahpalaš čoavddus nu guhká go sámegeielas lea variašuvdna mii juo Nielsena informánttaid áigge orru gávdnon. Vuollelis boahtá ovdan, ahte jus hámit nugo *bálgesráigge* (2c) dulkojuvvošedje dušše goallossubstantiivan dahje advearban, davvisámegeiela *-ráigge*-ráhkadusaid valljivohta dagahivččii ollu syntávssalaš hástalusaid, muhto stuorra oasi dain sáhhtá čoavdit, jus daid guorahallá kásusalágan vuodđodoahpaga ja sámegeiela normála kásussyntávssa minstariid perspektiivvas.

Lea maid dárbu guorahallat *-ráigge* sajádaga giela stuorát spatiála morfemaid vuogádagas. Tabealla 1 govvida sihke báikekásusiid muhto maiddái muhtun pronominála advearbbaid ja spatiála adposišuvnnaid oktanaga. Vaikko davvisámegielas leat dušše guokte albma báikekásusa, de muđui mángga spatiála morfemas gávdno maiddái goalmát «kásushápmi», mat leat *gokko-* ja *dakko-*lágan advearbbaid lassin dájvja nugo genitiiva-akkusatiivvas, muhto muhtumin dákkár tripleahtaid lahtut leat uhcit eanet čađačuovgameahttumat ja njulgestaga suppletiivvat, go ovdamearkka dihte sániid *siste* ja *sis*a prolatiivvalaš vásttan sáhttá atnit lagamustá sáni *čađa*.

Lokatiiva	Illatiiva	Prolatiiva
-s	-i (-sa)	-
<i>gos?</i>	<i>gosa?</i>	<i>gokko?</i>
<i>das</i>	<i>dasa</i>	<i>dakko</i>
<i>bálddas</i>	<i>báldii</i>	<i>báldda</i>
<i>gaskkas</i>	<i>gaskii</i>	<i>gaskka</i>
<i>guoras</i>	<i>gurrii</i>	<i>guora</i>
<i>duohken</i>	<i>duohkai</i>	<i>duogi</i>
<i>bealde</i>	<i>beallai</i>	<i>beale</i>
<i>vuolde</i>	<i>vuollai</i>	<i>vuoli</i>
<i>ovddas</i>	<i>ovdii</i>	<i>ovddal</i>
<i>maŋis</i>	<i>maŋŋái</i>	<i>maŋil</i>
<i>(n)alde</i>	<i>(n)ala</i>	<i>(badjel)</i>
<i>siste</i>	<i>sis</i> a	<i>(čađa)</i>

Tabealla 1. Davvisámegiela lokatiivvalaš, illatiivvalaš ja prolatiivvalaš kásusat ja muhtun spatiála adposišuvnnaid ja advearbbat.

Vuollelis boahtá ovdan, ahte *-ráigge-*morfemas leat mánga iešvuoda, maid vuodul dan sajádat tabeallas 1 orru leamen sázuin merkejuvvon kásuslanja lahkosis.

3.1. Morfologijja

Lea hui lunddolaš, ahte sátnehámit nugo *uksaráigge* leat adnojuvvon goallossubstantiivvaid genitiiva-akkusatiivahápmiin, dasgo dan dat gal orrotge hámi dáfus leamen. Vaikko eat láve dárbbášit goallossáni *?bálggesráigi*, de morfologalaččat

dákkár sáni sáhtta ráhkadit áibbas nuppe láhkai go ovdamearkka dihte hypo-tehtalaš sojahanhámi dahje suorggádusa **bálggesir*, dasgo dakkár hámit eai gula sámegeiela morfologijjai, vaikko giela fonologijja ii dan eastadivččege. Goallos-sátnedulkokjumi nanne maid dat, ahte *bálggis* lea allegrohámis *bálgges-*, nu mo goallossániid oktavuodas láve.

Nuppe dáfus dán ráhkadustiippas lea maid otnon variánta *-rái*, mii hui hárvve vuhtto čállojuvvon hámmis, muhto leamaš anus unnimustá Nielsena informánttaid rájes gitta dálá gillii:

- (7) *Ammal .. ammal jo vihtta miilla gal lea dáikko. Deatnorái.* (Fernandez-Vest 2009: 37)
- (8) *Lei hui somá, muhto nugo muitalin radiosáddagis de leimme bargan veahá boastut (dulkuime dan bihtta boastut) nu ahte go okta daid duopmariin guovlalii uksarái'sisa, de son divostii munno...* (NRK Sápmi 15.6.2007)

Dasgo (-)rái ii leat ovttage iehčanas substantiivva hápmi, unnimustá dákkár ráhkadusaid ferte árvvoštallat manin nu earán go goallossátnin. Jus vilppastit morfologijja lassin maiddái semantihkkii, ii *bálggesráigge* ge leat prototiippalaš goallossátni, go ii leat sáhka ?*bálggesráigi* morfologalaš elemeanttaid bustávalaš mearkkašumis. Dalle leage álki áddet Sammallahti ja Nickela (2006) vuogi dulkot dákkár hámiid advearban, ja rievtti mielde buot *-ráigge*-cealkagat maid soai ovdanbuktiba leatge dakkárat, maid daninassii sáhtášii analyseret advearban (gč. ovdamearkkaid 3 ja 4). Dán molssaeavttu dohkkeheamis leat dattetge maiddái hástalusat mat gusket earenoamážit syntáksii, masa boadán mañnelis. Vuos geahččat muhtun ovdamearkkaid morfologalaš perspektiivvas:

- (9) *Muhto go son jođii Lindain giehtalagaid bálggesráiggiid, son sáhtii gaskan dajaldaga geahččagoahtit maidnu, man birra ii fáhkka máhttáinge muitalit mánnásis.* (Paltto 1989: 168)
- (10) *Luodda giesai dáluid gaskka, hágaid čada, gudjeráiggiid, verráhiid čada máttageahčai márkana Márget-Ingir šillju.* (Guttorm 1986: 61)
- (11) *Liikon vuodjit MTB-sihkkeliiguin bálgáid ráigge.* (Sámi korpus)
- (12) *Dan bálgá ráigge ii lean vázzán beare guhká ovdal Mihkkal Ánte bodii ovdal.* (Sámi korpus)

- (13) *Olggobealdi hoalu lei vuot gárvves láhttu gitta stobu lusa. Dan ráigge Állan hurgguhii, seamma láhkai go ovddit hávege.* (Guttorm 1998: 17)
- (14) *Káre lei addán báktaí namman Ipmil viessu, go das lei maiddáí uvdna, ja čađa bávtti manai bohcci, man ráigge suovva manai bávtte vuolde eret.* (Guttorm 1986: 8)
- (15) *Lean hirpmástuvvan go Sámediggeráđđi vázzá seamma bálgáráigge.* (Sámi korpus)

Ovdamearkkaid (9–10) *bálggesráiggiid* ja *gudjeráiggiid* leat aiddo dakkár mánggaidlogu variánttat maid birra lea juo Nielsen (1932–1962 s.v. *rai* 'ge, -rai) mui-talan. Su namuhan mánggaidlogu *ráiggit* (*ráiggiid*) ovdamearkkas (6) ii dattetge leat áidna komplemeanta man postposišuvnnalágan *ráigge* sáhtá oážžut: Ovdamearkkas (12) dien doaimmas lea seamma *bálggis* (*bálgá*) man mángga eará iešguđetlágan ovdamearkkas leat juo oaidnán, ja earenoamáš beroštahttit leat pronominala gihput *dan ráigge* (13) ja *man ráigge* (14), dasgo dát orrot leamen áidna sánit mat njulgestaga fertejit leat genitiiva-akkusatiivvas (vrd. **datráigge*, **miiráigge*). Maiddáí mánggaidlogu *maid ráigge* lea geavahasas:

- (16) *Dovddan sivustan olgun bávki buollaša, mii njágada vistti birra, ohcá seinniin ja lássabealláin lanjažiid, maid ráigge sáhtá bahkkestit sisa soapmása badjelii.* (Sámi korpus)

Ovdamearkka dihte sániid *bálgá ráigge* ii dattetge dárbbas vealttakeahtá atnit postposišuvdnagihppun muhto baicce boastut čállojuvvon goallossánilágan *-ráigge*-hápmiin, dasgo gávdnojit maiddáí čállojuvvon hámit nugo *bálgáráigge*. Variašuvdna *bálggesráigge* ~ *bálgáráigge* lea áddehahti maiddáí dán guorahallama bargohypotesa buohta: Jus *-ráigge* analyserejuvvo kásusgeažusin, ovttaskas spiehkastagat, mas nominatiivavuđot oblikvakásusa vuodđun lea nubbi, eanáš oblikvakásusiidda mihtilmas mátta nugo *bálgá*-, heivejit bures dasa, ahte maiddáí essiivahámiin vuhtto muhtun muddui seammalágan variašuvdna (omd. *doavttirin* ~ *doaktárin*). Tabealla 2 čájeha, makkár posišuvdna *-ráigge*-hámiin livččii sáme-giela substantiivvaid sojahanparadigmas, jus dat adnojuvvošii prolatiivakásusin.

Vaikko guovttestávvaelemanta *-ráigge* livččii oalle guhkes kásusgeažus, de dan eará iešvuodat eai olusge spiehkas eará kásusiin.

nominatiiva	<i>bálggis</i>	<i>bálgát</i>
genitiiva-akkusatiiva	<i>bálgá</i>	<i>bálgáid</i>
lokatiiva	<i>bálgás</i>	<i>bálgáin</i>
illatiiva	<i>bálgái</i>	<i>bálgáide</i>
prolatiiva	<i>bálggesrái(gge)</i>	<i>bálggesráiggiid</i>
komitatiiva	<i>bálgáin</i>	<i>bálgáiguin</i>
essiiva	<i>bálggisin</i> (~ ii-standárda <i>bálgán</i>)	

Tabealla 2. Substantiivva *bálggis* sojahanparadigma oktan *-ráigge*-prolatiivvain.

Vaikko dán guorahallama ulbmilin ii leat dárkilis kvantitatiiva analysa, de sáhtta konstateret ahte *-ráigge*-hámit leat viehka produktiiva morfologalaš kategoriija. Stuorimus davvisámegiela dutkankorpusa (UiT Norgga árttalaš universitehta ja Norgga Sámedikki teakstačoakkáldat *Sámi korpus*) badjelaš 20 miljovna sátnehápmái gullet badjel vihttačuodi prolatiivvalaš *-ráigge*-hámi maid vuodđun leat buotlágan substantiivvat maid refereanttat sáhttet doaibmat BÁLGGISIN, oktiibuot eanet go čuodi sierra leksema. Logi dábalamos hámi leat *láseráigge* (70), *luodaráigge* (61), *geaidnoráigge* (60), *uksaráigge* (46), *lássaráigge* (35), *johkaráigge* (31), *Deatnoráigge* (18), *glássaráigge* (13), *eatnoráigge* (13) ja *bálggesráigge* (9), muhto jovkui gullet maiddái logiid mielde eará hui iešguđetlágan sánit nugomat *jiekñaráigge*, *luhpporáigge*, *meahcceráigge*, *šalderáigge*, *šalkaráigge* ja *guorbmevávdnageaidnoráigge*. Dávjá vuodđun leat proprat – omd. jogaid, luottaid ja vuonaid namat – mat leat sihke čađačuovgameahtun namat nugo mat *Deatnoráigge* ja *Geavvoráigge*, ja eanet čađačuovgi goallosnamat nugo *Porsáנגguvuotnaráigge* ja *Vuovdaguoikaráigge*.⁵ Semantihkalaš sivaid geažil (kapihtal 3.3) gielas ii leat atnu ovdamearkka dihte hámiide «*láhkaráigge*» dahje «*ovttasbargoráigge*», muhto morfologalaš hehttehusat dákkáriidda eai oro gávdnomin.

Badjelis namuhuvvon Sámi korpusis leat maid moaddelogi dakkár ráhkadusa, maid ferte dahje goit sáhtášii atnit postposišuvdnagihppun. Daid komplemean-

5 Iešguđetlágan variašuvnnaid (omd. *glássaráigge* ~ *klássaráigge* ~ *lássaráigge* ~ *láseráigge*) dihte lea váttis addit dárkilis absoluhtta loguid vuodđosániid birra.

tan leat eanáš iešguđetlágan substantiivvat, sihke appellatiivvat ja proprrat, sihke ovttaidlogus ja mánggaidlogus (omd. *Badje-Geavgná ráigge*, *rukses ránu ráigge*, *bálgáid ráigge*). Muhtun ráhkadusat soitet leat čállinfeallat (*bálggis ráigge*, *ráige ráigge*) ja muhtumiid lea váttis dulkot daningo leksikála substantiivva hápmi sáhtta leat nominatiiva dahje genitiiva-akkusatiiva (*dáhkkeláse ráigge*). Earret pronomeniid (13–14, 16) ii mihkkege čujut dasa ahte dákkár gihput eai sáhtá-šedje buhtejuvvot nominatiivavuđot oktiičállon *-ráigge*-hámiiguin. Elemeanta (*-ráigge*) lea nappo prototiippalaččat čadnon morfema, man čielga álgovuodđun lea substantiivva *ráigi* genitiiva-akkusatiiva, muhto dasgo das lea maid otnon variánta *-rái* ja semantihkka mii lea dávjá viehka guhkkkin albma ráiggiin, de lea lunddolot dulkot *-rái(gge)* suffiksán. Sammallahti ja Nickel (2006) dulkoba *-ráigge*-hámiid advearban, muhto morfologiija okto ii sáhte sirret advearbasuor-gásiid omd. báikekásusiin maid jovkui *-ráigge*-hámiid sáhtta mu bargohypotesa mielde heivehallat. Čielgaset vástádusaid dán čulbmii fállá daid ráhkadusaid syntákssa.

3.2. Syntákssa

Oddasamos sátnegirjjit ja giellaoahpat gohčodit ja giedahallet *-ráigge*-hámiid advearban. Ovdamearkkat sisttisdoallet dalle cealkagiid nugo *Máhtte vázzá bálggesráigge* (3) ja *Máhtte oinnii Máreha láseráigge* (4), ja jus morfema *-ráigge* ii eará láhkai geavahuvvošege, de advearba livččii sihkkarit buoremus dulkojupmi. Vaikko manjit ovdamearkkas lea dihto láhkai sáhka láseráiggi birra, ovddit cealka ii muital «bálggesráiggi» birra, ja leage nu ahte dušše unna oasáš sámegeala *-ráigge*-loahppasaš sániin leat čielga substantiivvat. Juohke dáhpáhusas buot daid hámiid, ja rievtti mielde buot dán artihkkala *-ráigge*-ráhkadusaid cealkkaoahpalaš funkšuvnnaid sáhtta govvidit hui oktageardánit: Dat leat uhcit eanet friddja báikeadverbiálat áibbas seamma láhkai go mánggat sánit mat leat čielga advearbat (*Máhtte vázzá guhkás*, *Máhtte oinnii Máreha badjin*), čielga substantiivvaid čielga báikekásushámit (*Máhtte vázzá skuvlii*, *Máhtte oinnii Máreha skuvlašiljus*) dahje čielga adposišuvdnagihput (*Máhtte vázzá bálgá mielde*, *Máhtte oinnii Máreha lásedáhki čađa*).

Cealkkaoahpa čovdosa *-ráigge*-ráhkadusaid čulbmii fertet ohcat daid siskkáldas syntávssas. Dainna oaivvildan gihppostruktuorra mii sátnehámis iežas birra lea dahje ii leat (gč. omd. Haspelmath & Sims 2010: 257–262). Namahusain «*-ráigge*-ráhkadus» lea oainnat vejolaš oaivvildit maiddái stuorát ollisvuodaid

go ovttaskas sátnehámiid maid morfologiija ovddit kapihttalis giedahallojuvvui. Vuollelis leat oddásit čállosa vuosttaš ovdamearkkat:

- (1) a. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssas mii duoppe oidno.*
- b. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssa čađa mii duoppe oidno.*
- c. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uksaráigge mii duoppe oidno.*

Sánit *uvssas*, *uvssa čađa* ja *uksaráigge* leat adverbialat, mat muitalit dan, makkár gaskavuolta lea Bireha, livkkiheami ja *uvssa* gaskkas. Ovdamearka dihte cealkaga (1a) báikeadverbiála ii dattetge leat lokatiivahápmi *uvssas* okto, muhto baicce olles nomengihppu *duon din ođđa uvssas mii duoppe oidno*, mas substantiivva goappáge bealde leat merrosat muitaleamen, makkár *uvssas Biret livkkihii*: substantiivvas leat mearusin adjektiivaaattribuhtta, genitiivaaattribuhtta ja daid ovddabealde vel demonstratiivapronomen, ja mañábealde mearusin olles relatiivacealkka. Seamma láhkai doaibmá cealkaga (1b) postposišuvdnagihppu, vaikko buohkaid mielas ii soaitte nu lunddolaš sirret substantiivva ja dasa gullelaš relatiivacealkaga postposišuvnnain, nappo geavahit relatiivacealkagiid postposišuvdnagihpuin obalohká. Loahpas dasto oaidnit *-ráigge-ráhkadusa* (1c) man struktuvra lea áibbas seammalágan go lokatiivaráhkadusain (1a): olles *duon din ođđa uksaráigge mii duoppe oidno* muitala seamma dárkilit gokko Biret livkkihii. Sullasaš kompleaksa ráhkadus – gihppu – lea maid *dan boares bálggesráigge man leat álo dovdan* (2c). Analogalaččat ovdamearkkaiguin (1a–c) sáhttit vihkkedallat ovdamearkkaid (2a–c), main genitiiva-akkusatiiva *bálgá* (2a), postposišuvdnagihppu *bálgá mielde* (2b) ja de loahpas *bálggesráigge* (2c) buot láhttejit syntávssa dáfus seamma láhkai. Fuomášan veara dáikko lea earenoamážit dat, ahte relatiivacealkagiid *mii duoppe oidno* (1a–c) ja *man leat álo dovdan* (2a–c) korreláhtat leat uhcit eanet ideantalaččat – substantiivvat *uksa* (1a–c) ja *bálggis* (2a–c) – ležžet dal de čielga kásushámis (lokatiiva *uvssas* dahje genitiiva-akkusatiiva *bálgá*) dahje *-ráigge-hámit* (*uksaráigge*, *bálggesráigge*).

Aiddo dánlágan siskkáldas syntákasa čujuha *-ráigge-hámiid* buolta čielgasit substantiivvaid guvlui, eret advearbbain. Attribuhtat oidnojedje juo maid ráhkadusain *uhca ráigeráigge* (5) ja *seamma bálgáráigge* (15), ja dá leat eanet ovdamearkkat lunddolaš sámegielas iešguđetlágan teakstašlájain:

- (17) *Soaitiba Nils Njuolla ja Ole Triumf badjeláiggi bargamin vai don goasttat buori biilaluoddaráigge gosa áiggut.* (Sámi korpus)

- (18) [...] *son fertii vuoddját fas ruovttoluotta seamma geaidnoráigge gokko bođii.* (Sara 2014: 108)
- (19) «Eiseválddit leat láhppon, ja go láhppo, de ferte jorggihit iežas luoddaráigge gitta dovda fas» (Ávvir 21.2.2013: 7)
- (20) *Go son rabestii uvssa livkkihedje moadde sáhpána ovttá ráigeráigge olggos.* (Sámi korpus)
- (21) *Riđuid čađa ja 30-40 buolaš grádas galbma Porsáנגguvuotnaráigge johtin lei garra ja šleaipa bargomátki, mitalii Hánsa maŋŋá.* (Sámi korpus)
- (22) *Vuolledási dálu uksaráigge eai joreš šat mánát oahppodiimmuide.* (Sámi korpus)
- (23) *Muhto dan botta lei Káre viehkan juo moadde dihkábaje ovdii bálggesráigge, mii rohttii Reatkanjárgii.* (Guttorm 1986: 25)
- (24) *Johtolat dáid geaidnoráiggiid lea lassánan maŋimuš jagiid, ja dan vurdet vel lassánit boahhteáiggiis.* (Ávvir 12.2.2014: 6)

Bajábeale ovdamearkkain oidnojit *-ráigge*-ráhkadusat main leat adjektiivaaattribuhtat (*buori biilaluoddaráigge, galbma Porsáנגguvuotnaráigge*), adjektiiválágan pronominala merrosat (*seamma geaidnoráigge*), eará pronomenat (*iežas luoddaráigge, dáid geaidnoráiggiid*) ja artihkallágan okta (*ovttá ráigeráigge*). Eanáš attribuhtat leat genitiivvas syntávssalaš sivaid geažil (dán birra vuollelis), muhto gihpuin *iežas luoddaráigge* (19) ja *vuolledási dálu uksaráigge* (22) genitiivvat mitalit eaiggádiid birra; dan birra gean luotta dahje makkár báikki uvssa birra lea sáhka. Cealkagiin (18) ja (23) oidnojit maiddá relatiivacealkagat, mat čuvvot oaivesániid: [...] *geaidnoráigge gokko bođii* ja [...] *bálggesráigge, mii rohttii Reatkanjárgii*.

Bajábeale *-ráigge*-hámiid merrosiin, ležžet dal relatiivacealkagat dahje iešguđetlágan ovdaattribuhtat, eai leat oaivesátnin advearbbat. Lunddolamos jus ii áidna lunddolaš dulkojupmi lea baicce dat ahte dat leat merrosat substantiivvaide nugo *biilaluodda* (17), *geaidnu* (18, 24) ja *Porsáנגguvuotna* (21). Cealkagis (19) lea sáhka gean nu iežas luotta, ii «iežas luoddaráiggi» birra. Dát ráhkadus orru maid leaman *-ráigge*-hámiid vástádus dasa, ahte oamastangečosat eai oro daidda laktáseame, seamma láchkai go vuhtto eanet ahte eanet maid eará kásushámiid olis (Antonsen & Janda 2013). Ferte maid fuobmát, ahte mánggaidlogu hámit nugo *geaidnoráiggiid* (24) eai suige čujut mángga ráigái muhto baicce mángga leksikála substantiivva *geaidnu* referentii: *-ráiggiid* ii leat šat mánggaidlogu genitiivva-akkusatiiva, muhto baicce ieš mánggaidlogu prolatiivva geažus.

Seammás go *-ráigge-ráhkadusaid* siskkáldas syntákssa orru leamen nomen-gihpuid syntákssa, de eai gávdno makkárge syntávssalaš sivat atnit daid advearban. Advearbbain gal maid soitet leat iežaset merrosat nugo cealkagiin *Máhtte vázzá menddo guhkás* ja *Máhtte oinnii Máreha hui badjin*, muhto dákkárat eai oba heivege gihpuide **menddo bálggesráigge* dahje **hui láseráigge*. Nuppi geahččanguovllus sáhttit veardidit *-ráigge-ráhkadusaid* eahpidahtti advearbavuoda eará denominála advearbbaiguin, muhto ovdamearkkat (9') ja (25) čájehit, ahte maŋŋá go omd. substantiivvaid *giehta* ja *dálvi* vuodul leat šaddan advearbbat *giehtalagaid* ja *dálvet*, de attribuhtat eai šat leat vejolaččat:

- (9') *Muhto go son jođii Lindain (*liegga) giehtalagaid (oahpes) bálggesráiggiid, son sáhtii [...]*
 (25) *Eanáš lihkohisvuodát dáhpáhuvvet (*bivvalis) dálvet (*mat gálljodahttet geainnuid).*

Prolatiivvalaš *-ráigge-hámit* soitet orrut advearban dušše steriila ovdamearkkain main dat leat merrosiid haga, muhto go geahččat *-ráigge-ráhkadusaid* albma geavahusa riggodaga ja de geahččalit bahkkehit daid advearbbaid jovkui, de dat šaddá oalle váttisin. Seammás nannejuvvo hypotesa, man mielde *-ráigge-ráhkadusaid* syntávssalaš ja semantihkalaš oaivesátnin leat substantiivvat, maid nominatiivamáddagiidda suffiksa *-ráigge* laktása. Dán doaimmas *-ráigge* ii leat prinsihpas dađi gummet go omd. báikekásusiid lokatiivva ja illatiivva dahje man beare kásusa gehčosat. Tabealla 3 čájeha morfosyntávssa perspektiivvas, makkár posišuvdna *-ráigge-hámiin* lea substantiivvaid sojahanparadigmas, jus dat adnojuvvojit prolatiivkásusin. Nu mo badjelis juo lea boahtán ovdan, *-ráigge-hámiid* attribuhtat leat leksikála morfema (substantiivva *bálggis*) attribuhtat áibbas nugo kanonalaš kásusiid buohta. Maiddái relatiivacealkaga (*mii manná fiervái*) korreláhta lea seamma substantiiva, leaš dal das oahpes kásusgeažus (nugo *-s*), *-ráigge* dahje ii geažus ollege.

NOM	<i>dat</i>	<i>min</i>	<i>buorre</i>	<i>bálggis,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
GEN-AKK	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálgá,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
LOK	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálgás,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
ILL	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálgái,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
PROL	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálggesráigge,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
KOM	<i>dainna</i>	<i>min</i>	<i>buriin</i>	<i>bálgáin,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
ESS	<i>danin</i>	<i>min</i>	<i>buorrin</i>	<i>bálggisin,</i>	<i>mii manná fiervái</i>

Tabealla 3. Nomengihppu *dat min buorre bálggis, mii manná fiervái* ovttaidlogu sojahanparadigma oktan *-ráigge*-prolatiivvain. Báikekásusiida mihtilmas beallekongrueansa buoidudemiin.

Lea duohta, ahte mohkkás prolatiivvaláš gihput nugo tabeallas 3 eai adnojuvvo nu dávjá ja orrot muhtumiid mielas ártegat, muhto seammá sáhtá lohkat maiddá earenoamážit essiivva olis, mii praktihkas illá goassege oazžu demonstratiiva-pronomena essiivahámi (*danin*) mearusin.⁶ Lea maid fuomášan veara, ahte ráhkadustiipii *dan buori bálggesráigge* gullá aiddo dat seamma beallekongrueansa mii lokatiivii ja illatiivii, mii bealistis lokte dán golbma báikekásusa oidnosii oktasaš joavkun. Dasgo beallekongruensii ii daninassii gávdno dálá gielas semantihkalaš motivašuvdna, dan ferte atnit kásusiid syntávssalaš iešvuohtan (beallekongrueanssa ja dan historijá birra dárkileappot Rauhala 2013).⁷

Prolatiivvaláš *-ráigge* ii dattetge leat sáme giela áidna morfema mii morfologijja geahčanguovllus orru nugo goallossátni muhto mas semantihkalaš oaivesátnin lea sátnehámi álgooassi. Badjelis (kapihttalis 2) čujuhin Nielsena (1912: 4–5)

6 Maiddá adjektiivva *buorre* buohta ferte fuobmát, ahte giellaoahpaid govvidan *buorrin*-hámi (omd. Nickel & Sammallahti 2011: 84) lassin essiivva attribuhttan doibmet maiddá eará hámit. Buorre ovdamearkan heive essiivahápmi *ovdamearkan*: Giellaoahppagirjii miel gihppu *buorrin ovdamearkan* gávdno Sámi korpasa badjelaš 20 miljovna sáni siste 26 geardde, muhto dasa lassin gávdnojit *buorren ovdamearkan* (38 geardde), *buorre ovdamearkan* (50 geardde) ja *buori ovdamearkan* (6 geardde).

7 Prolatiivvaláš *-ráigge*-ráhkadusaid beallekongrueanssa duogázis orru diedus leamen daid álgovuoddu, genitiiva-akkusatiivahápmásaš (dahje sihke genitiiva- ja akkusatiivahápmásaš) goallossátni (vrd. postposišuvnnas šaddan *-iguin*: *daid olbmuiiguin* < «*daid olbmuid guin*» nugo ain máttasáme giela *dej almetjigujmie* ~ *dej almetji gujmie*). Dán čállošis ii leat vejolaš vuodjut *-ráigge*-prolatiivvaid álgovuoddui, mii orru oktasaš buot gielaide gitta máttasáme gielas anárašgillii ja guhkkelebbuige. Dákkár kompleksa *-ráigge*-ráhkadusat eai goit leat odđa áiggi hutkosat muhto baicce vuhttojit juo ovddit čáliid nugo Hans Aslak Guttorma gielas (ovdamearka 23) ja juobe Friisa (1856: 198) giellaoahpa ovdamearkkain *Manai vuolás dan leahkerátge* ja *Dat manai boasto čottaráigge* (gč. kapihttala 2) ja Anders Pedersen Bæra (1825–1882) cealkagis (28).

fuomášupmái, man mielde hápmái *johkaráigge* laktása *guorra-sáni* geavahus dajaldagas *gáddeguora*, mii vástida dárogiela preposišuvdnagihpu *langs bredden*. Dákkárge ráhkadusat eai leat dasto badjelaš čuođi jahkái guorahallon, muhto dálá gielas *guora* doaibmá lagamustá postposišuvdnan (omd. *rittu ~ geainnu ~ bálgáid ~ dan guora*) ja earenoamážit muhtun substantiivvaiguin maid goalloshámiin (omd. *gáddeguora, luoddaguora, geaidnuguora* ja *áideguora*). Muhtun hárve oktavuodain maiddái dain leat genitiivaattribuhtat mat meroštallet *-guora-hámiid* álgoosiid nugo mat gáttiid:

(26) *Min mátki joatkašuvai ávžži botni mielde Basásjoga rádjái, man gáddeguora mii vázzileimmet Ravadasjoga guvlui.* (Sámi korpus)

Dákkár ráhkadusaide gávdnojit gal marginála vástagat maiddái dábálaš, ii-giella-oahpalaš goallossániin. Bartens (1978: 105–107) lea giddden fuomášumi maiddái eará sámegielaide sullasaš dadjanvugiide, ja davvisámegiela olis son čujuha earret eará cealkagii (27), man gihpu *buoiddes čállonguollebulet* adjektiivaattribuhtta čujuha dieđus buoiddes guliide iige buoiddes bulehii. Dákkáraš ráhkadusat vuhttojit goit hui hárve čielga leksikála substantiivvaid oktavuodas, ja dábáluš dáhpháhusat leatge dakkárat go ovdamearkka (28) *dan min boares jođáhatguoras* ja aiddo seamma sániiguin meroštallon *jođáhatráigge*:

(27) *Áslat attii munnje buoiddes čállonguollebuleha bálkán, go mon ledjen geahčan su bohccuid; sus ledje 40 bohccot.* (Hætta & Bær 1953: 92)

(28) *Mon ledjen boahtime Álaheajus siidii dan min boares jođáhatráigge, muhto lei daid mu mágaid siida dan min boares jođáhatguoras, oarjjabealde Sámmalvári.* (Hætta & Bær 1953: 53)

Juohke dáhpháhusas *-ráigge-hámiid* syntákssa lea čielgasit eanet systemáhtalaš go mañimuš ovdamearkkaid goallossubstantiivvain. Muittuhussan das, ahte eai *-ráigge-hámitge* leat ollásit systemáhtalaččat, čujuhan ovdamearkkaid (6, 11–14) ráhkadusaide main *ráigge* orru leamen postposišuvdna dan sadjái go kásusgeažus. Dákkár postposišuvnnat orrot leamen dábáleappot nuortasuopmaniin, muhto doppege uhcit eanet ovttaskas spiehkastagat norpmas mii lea suffiksála *-ráigge*. Cealkagis (29) oaidnit oktanaga goappáge molssaeavttu:

- (29) *Jogat golgagohte báktenannáma **sálvoráiggiid**, báktešlájaid (dípma ja garra) rájáid ráigge, synklináloid ja muđui ovdeš áiggiid gobádagaid ráigge.* (Isaksen 1998: 30)

Hámi ja mearkkašumi dáfus seammasullasaš (-)guora lea eanet heterogena go (-)ráigge. Dat doaibmá muhtumin maiddá preposišuvdnan, ja dan semantihkka sáhtta leat mihá eanet abstrákta ja metaforalaš go (-)ráigge-morfemas. Elemeantta guora prepositionála geavahus lea jáhkkinis ođđa fenomena mii orru leamen muhtumiid mielas ártet ja boastut, muhto cealkaggiid (30–31) preposišuvnnat orrot gullamin sámegeilat aviisadoaimmaheddjiid gillii:

- (30) *Bálggis manná juste guora dološ girkogárdi, gosa vuosttaš olmmoš hávdáduvvui oktii 1800–logus.* (Sámi korpus)
- (31) *Dasa lassin go suodjalus bargá dego eai livčče eará eanageavheaddjit guovllus, de mannet maiddá guora nášunala lágaid.* (Sámi korpus)

Čuovvovaš kapihttalis guorahalan oanehaččat -ráigge-ráhkadusaid mearkkašumi ja dan gaskavuoda sullasaš kásusiid ja postposišuvnnaid semantihkalaš funkšuvnnaide.

3.3. Semantihkka

Prolatiivvalaš -ráigge-ráhkadusaid semantihkka lea oppalaš dásis oktageardán fádá, mii ii leat dagahan sierramielalašvuoda dutkiid gaskkas, vaikko morfosyntávssalaš dulkojumit molsašuddet. Earenoamážit Bartens (1972: 50, 53; 1978: 14–15, 18–20) lea guorahallan -ráigge-ráhkadusaid semantihka eará báikeadverbiáloid ja earenoamážit prolatiivvalaš, BÁLGÁ almmuheaddji merrosiid oktavuodas.

Aiddo dán čielga semantihkalaš funkšuvnna dihte dáid hámiid sáhtta bures gohčodit prolatiivan seamma láhkai go pronominála advearbbaid *gokko* ja *dakko*. Sámegeilas leat maiddá mánnga prolatiivvalaš adposišuvnna, mat mitalit dárkilit, ahte lihkadeapmi manná komplemeantta almmuhan entitehta nugo mat biilla(id) dahje viesu(id) *báldda*, *gaskka*, *duogi*, *vuoli*, *mañil*, *badjel* dahje *čađa* (gč. tabealla 1 ja maid ovdamearkka 10). Dás guorahallon -ráigge-hámiin eai leat seammalágan dárkilis relatiiva spatiála mearkkašumit, muhto dat geavahuvvojit neutrála prolatiivvalaš mearkkašumis earenoamážit dalle, go sáhkan leat entitehtat, mat lávejit

doaibmat neutrála, lunddolaš BÁLGGISIN – *bálgát, jogat, leagit, luottat, vuonat* ja *Deatnu* muhto maiddáí ovdamearkka dihte *uvssat, láset, suovvabohccit* ja *ráiggít*.

Oppalaš prolatiivvalaš semantihka ja morfema suffiksavuoda dihte gearduhan badjelis namuhuvvon čuoččuhusa, ahte *-ráigge* sajádat sámegiela giellaoahpas lea tabealla 1 sázuin merkejuvvon prolatiivakásusa lanja lahkosis dahje njulgstaga dan siste. Dán neutrála posišuvnnas *-ráigge* laktása lagamustá postposišuvdnii *bokte*, muhto dehálaš erohus dán guovtti morfema gaskkas lea dat, ahte *-ráigge* geavahuvvo dušše konkrehta spatiála mearkkašumis, muhto ii abstrákta BÁLGÁIGUIN dahje GASKAOMIIGUIN nugo sátnehámiin **láhkaráigge*, **bušeahttaráigge*, **ovttasbargaráigge*, **interneahttaráigge*, **Kristusráigge* dahje **sátnejođiheaddjeráigge*, vaikko čállojuvvon sámegielas *bokte* lea rievtti mielde dábalamos aiddo gihpuin nugo *lága/bušeahta/ovttasbarggu/interneahta/Kristusa/sátnejođiheaddji bokte*. Seammasullasaš abstrákta mearkkašumit leat maiddáí mángga eará prolatiivvalaš adposišuvnnas (Antonsen ja earát 2012). Dehálamos spiehkastat prolatiivvalaš semantihkas lea dat, ahte duollet dálle *-ráigge* geavahuvvo maiddáí illatiivvalágan mearkkašumis nugo ovdamearkkain (32–33):

- (32) [...] *de čatne sii seahkkanjálmmi ja viehkaledje dainna stohporáigge ja čoavdiledje seahkkanjálmmi ja savdnjiledje seahka doaivumis ahte beaivváš galggai láhttái gáhččat.* (Sámi korpus)
- (33) *Áhčči njamistii káffegohpa guorusin ja vázzilii gámmerráigge.* (Paltto 1989: 8)

Prolatiivvalaš *-ráigge* lea semantihka dáfus čielga báikekásus earenoamážit dakkár hámiin nugo *bálggesráigge* ja *Porsáנגguvuotnaráigge*, dasgo *?bálggesráiggit* dahje *?Porsáנגguvuotnaráigi* eai gávdno. Hámiid nugo *uksaráigge* ja *lássaráigge* sáhttá goit dulkot čujuheamen uksaráiggiide ja lássaráiggiide dan sadjái go njuolggá uvssaide ja lásaide.

4. Digaštallan ja loahpahus

Badjelis lean čuoččuhan, ahte eanáš bajábeale ovdamearkkaid *-ráigge*-hámiid sáhtášii dulkot davvisámegiela čihččet morfologalaš kásusin, ja earenoamážit goalmmát báikekásusin. Dán radikála čuoččuhussii gávdnojit mánggat morfologalaš, syntávssalaš ja semantihkalaš ákkat, muhto seammás bohtet oidnosii

maid sivat, maid dihte *-ráigge*-prolatiiva ii suige oro seamma čielga kásus go dat maid dábálaččat atnit kásusin. Dát sivat eai dattetge mange láhkai doarjjo ovddeš dutkiid oainnuid maid mielde omd. sátnehápmi *bálggesráigge* lea goallossubstantiiva dahje advearba.

Čoahkkáigeassun sáhttá konstateret, ahte vaikko *-ráigge* ii leat čielga, prototiippalaš ja morfologalaččat spiehkaskaeshtes kásusgeažus, de dan sáhttá karakteriseret eahpeprototiippalaš, marginála kásusa suffiksán, mii muhtumin geavahuvvo maid postposišuvdnan. Juohke dáhpáhusas *-ráigge*-hámiid problematihkka gullá sámegeiela grammatihkalaš struktuvrii ja earenoamážit morfosiintávssa deskrišuvdnii ollu čavgadeappot go sátnegirjjiide ja eará sátnevuorkká govvádusaide. Dán áiccadeaddji dutkamušas ii leat systemáhtalaččat dutkojuvvon man produktiiva *-ráigge* lea áibbas ođđa sániiguin ja merrosiiguin, muhto álgogorahallamiid mielde mángasat leat gergosat dohkkehít maiddái dakkár cealkagiid go *Vujiimet táksiin* [dan beakkán *Broadwayráigge*] ja *Frankriikii bođiimet* [guhkes ruovdemáđiituneallaráigge mii manná meara vuoli].

Kásusmorfologiija olis *-ráigge*-morfema sáhttá buohtastahttit earenoamážit mánggaidlogu komitatiivva elemeanttain *-guin*, man maiddái lea váttis atnit áibbas dábálaš kásusgeažusin. Magga (2002: 62) mielde vejolašvuohta ráhkadit dakkár gihpuid go *silbbai ja golliguin* cealkagis (34) čájeha, ahte *-guin* ii leat kásusgeažus (gč. maiddái Ylikoski 2009: 117–118). Ovdamearka (35) lea iežan dutkanmateriála áidna cealkka, mas sullasaš konjunkšuvdnaredukšuvdna vuhtto maiddái *-ráigge*-hámiid geavahusas:⁸

(34) *Seahkka leai devdojuvvon silbbai ja golliguin.* (Magga 2002: 62)

(35) *Geaidno- ja šalderáigge šaddá álkit viežžat doaktára ja jortamora, ja skuvlamánáide šaddá skuvlamátki oadjebasat.* (Sámi korpus)

Jurdda áibbas «ođđa», *prolatiiva*-nammasaš kásusis soaitá orrut amas, jus geahččat sámegeiela ja dan kásusiid dušše oarjeeurohpalaš ja davviriikkalaš perspektiivvas, dasgo dánlágan kásusat eai gávdno oahpes davvioarjeeurohpalaš gielain eaige oba suomagiela nuppelot kásusa joavkkusge. Semantihka dáfus *-ráigge*-lágan, muhto vel čielgaseappot substantiivvaid sojahanhámiide gullevaš prolatiivakásusat gávdnojit goit mángga gielas miehtá máilmmi (omd. Blake 2001: 38–39), ja nu maid sámegeielaid davimus fuolkegielain main kásushámit nugo vepsegiela *joge-dme*,

8 Dán artihkkala anonyma árvvoštalli lea evttohan, ahte maiddái *-ráigge*-morfema sáhtášii dulkot muhtunlágan klitihkkan dahjege laktapartihkkalin (vrd. Ylikoski 2009: 118).

komigiela *ju-ed* (юөд) ja tundranjenecgiela *јәха-һна* (яхавна) mearkkašit 'johkaráigge'. Dasa lassin fertet muitit, ahte kapihttalis 2 namuhuvvon *dakko* ja *gokko* leat čilgejuvvon dološ prolatiivahápmiin, maid duohken lea vuodđosámegillii rekonstruerejuvvon prolatiiva *-ko.⁹ Dan dihte orru lunddolaš, ahte sámegillii lea šaddan ođđa prolatiivasuffiksa маһа go ovddit lea jávkan.

Dán dutkamuša boadusin ii leat dárbu gáibidišgoahtit, ahte buot sámegiela oahppogirijit galget dán rájes govvidit prolatiivva ovttá dásis daid kásusiiguin maidda leat dán rádjai hárvánan, muhto relevánta dieđut dán kategoriija birra orrot goit heivemin buoremusat sojahanmorfoloogiija ja earenoamážit báikekásusiid oktavuhtii. Dábálaš, teorehtalaš gielladiehtaga perspektiivvas -ráigge-hámiin lea miellagiddevaš posišuvdna goallossániid, advearbbaid, postposišuvdnagihpuid ja kásushámiid rádjaguovlluin. Buot ealli giellaid fenomenaid lea váttis sirret gárves kategoriijaid gáržžes rámmaid sisa. Edward Sapira (1921: 38) beakkán sániid mielde *All grammars leak*, ja dán artihkkalis leat oaidnán buori ovdamearka das, makkár sálvoráiggiid maiddá sámegiela giellaoahppa ja dan govvádusat suđdet.

Dán čállosa váldoulbmil – áddet elemeantta -ráigge morfosyntávssalaš identitehta buorebut go ovdal – ii daninassii eaktut dárkilis ja viiddes semantihkalaš guorahallama dađe eanet go earáge sámegiela kásusat leat dán rádjai dárbbášan. Artihkalčálii sávaldahkan lea liikká joatkit ja ávžžuhit maid earáid joatkit -ráigge-prolatiivva dutkama earenoamážit semantihka ja vejolaš suopmanerohusaid perspektiivvas. Dakkár guorahallan ferte áinnas váldit vuhtii -ráigge-elemeantta gaskavuodaid eará báikekásusiidda, spatiála adposišuvnnaide ja sullasaš -guora-elementii (26, 30–31). Man muddui omd. *uksaráigge* sáhtá mearkkašit 'uvssa bokte', 'uvssa čađa' dahje '(bođii) uvssas', ja leago vejolaš geavahit maiddá guhkit hámi *uksaráigeráigge* seamma dahje eará mearkkašumis? Earenoamážit prolatiivvaid semantihka guorahaladettiin lea jáhkkimis ávkkálaš váldit dárki-leappot vuhtii dan, mo sullasaš kásusat doibmet eará, lagaš ja guhkkelis giellain.

9 Vuodđosámegiela *-ko-prolatiiva vuhtto maid omd. julevsámegiela hámis *jávrrrek* 'jávrrri bokte, jávrreráigge' man etymologalaš vásttan ges adnojuvvojit mordvagiellaid -ka/-va-prolatiivahámiit nugo ersagiela *eřkeva* 'jávrrri bokte, jávrreráigge' (gč. Ylikoski 2015).

Gáldut

Materiála

- Ávvir* 21.2.2013 = Čoavddus ii leat stáhta ruhta. – *Ávvir* 36/2013 (21.2.2013): 6–7.
- Ávvir* 12.2.2014 = Buoridit rádjageainnuid. – *Ávvir* 29/2014 (12.2.2014): 6.
- Hætta, Lars & Bær, Anders 1958: *Mui`talusat*. Ålgus addii Knut Bergsland. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fernandez-Vest, M.M.Jocelyne 2011: Typological evolution of Northern Sami: spatial cognition and Information Structuring. – Ylikoski, Jussi (doaimm.), *The quasiquicentennial of the Finno-Ugrian Society*. Helsinki: Finno-Ugrian Society. 33–55.
- Guttorm, Eino 1998: *Bearralat Deatnogáttis*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Guttorm, Hans Aslak 1986: *Iešnjárgga šiljut*. Deatnu: Jár'galæd'dji.
- Isaksen, Knut 1998: *Duottar. Luonddugeografija*. [Billávuotna]: Iđut.
- NRK Sápmi 15.6.2007 = Wigelius, Anna M. 2007: Maŋimuš beaivi. – NRK Sápmi. <http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/izu/1.2711520> (15.6.2007).
- Paltto, Kirsti 1989: *Guovtteoaivvat nisu*. [Ohcejohka]: Gielas.
- Sara, Máret Anne 2014: *Doaresbealde doali*. Guovdageaidnu: DAT.
- Sámi korpus. UiT Norgga árktalaš universitehta ja Norgga Sámedikki sámi teakstačoakkáldat. <<http://gtweb.uit.no/korp/>> (veršuvdna 17.11.2014).

Girjjálašvuohta

- Antonsen, Lene & Janda, Laura 2013: Oamasteapmi davvisámi girjjálašvuođas. Sáhkavuorru Sámegiela ja sámi girjjálašvuođa symposias. Guovdageaidnu 26.–27.11.2013.
- Antonsen, Lene & Janda, Laura & Baal, Biret Anne Bals 2012: Njealji davvisámi adposišuvnna geavahus. – *Sámi diedalaš áigečála* 2/2012: 7–38.
- Bartens, Raija 1972: *Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasussyntaksi*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 1978: *Synteettiset ja analyttiset rakenteet lapin paikanilmauksissa*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Blake, Barry J. 2001: *Case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friis, J. A. 1856: *Lappisk Grammatik*. Christiania: J. W. Cappelen.

- Haspelmath, Martin & Sims, Andrea D. 2010: *Understanding morphology*. London: Hodder Education.
- Helander, Nils Øivind 2001: *Ii das šat murríi iige báktái. Davvisámegiela illatiivva geavaheapmi*. Dieđut 1/2001. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Magga, Ole Henrik 2002: Muhtun čuolmmat sámi cealkkaoahpas. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2002: 59–69.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad 1912: *Lappisk som gjenstand for videnskabelig forskning*. Tiltrædelsesforelæsning holdt ved Kristiania universitet 25. mars 1912. Kristiania: Aschehoug.
- Nielsen, Konrad 1926: *Lærebok i lappisk. I. Grammatikk*. Oslo: A.W. Brøgger.
- Nielsen, Konrad 1932–1962: *Lappisk ordbok. Grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Rauhala, Ilona 2013: Attribuutin kongruenssi: adjektiivit, demonstratiivit ja *para. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikauskirja* 94: 199–221.
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Sammallahti, Pekka & Nickel, Klaus Peter 2006: *Sámi-duiskka sátnegirji*. Karasjok: Davvi Girji.
- Sapir, Edward 1921: *Language. An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Ylikoski, Jussi 2009: *Non-finites in North Saami*. Helsinki: Finno-Ugrian Society.
- Ylikoski, Jussi 2014: Davvisámegiela substantiivavuđot -naga-hámit giellaoahpa ja sátnvuorkká rájá alde. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2014: 51–71.
- Ylikoski, Jussi 2015 (boahtimin): From compound nouns to case marking: Prolatives in South Saami and Lule Saami. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 39.

North Saami *-ráigge* – noun, adverb, postposition or case?

The article discusses the morphology, syntax and semantics of the previously under-described denominal formations in *-ráigge* in present-day North Saami. As the topic has been mostly described in occasional dictionary entries but largely ignored in grammatical descriptions, the present article provides an empirical grammatical description of the formations such as *uksaráigge* ‘through the door’ and *bálggesráigge* ‘along the path’. In contrast to earlier descriptions that vaguely label these formations as compound nouns or adverbs, detailed morphological, syntactic and semantic analysis suggests that the suffix *-ráigge* – originating in the genitive-accusative form of the noun *ráigi* ‘hole, opening’ – has many case-like features that make it look like a modern equivalent of the so-called prolative (‘along, through’) case reconstructed in Proto-Saami. Most importantly, the internal morphosyntax of *-ráigge* phrases is largely identical to that of ordinary noun phrases headed by nouns in other cases. Sentences like *Mon ledjen boah-time Álaheajus siidii dan min boares jođáhatráigge* [1SG be.PST.1SG come.PROG Álaheadju.LOC camp.ILL it.GENACC 1PL.GENACC old reindeer.track.PROL] ‘I was returning back home from Álaheadju along the old reindeer track of ours’ dating back to the 19th century suggest that the phenomenon in question has remained largely unchanged for quite some time.

Keywords: adverbs, compound nouns, local cases, North Saami, prolative

JUSSI YLIKOSKI

UiT The Arctic University of Norway

jussi.ylikoski@uit.no